

## בת ארוסה

### כתובות נ"ד:

הרב אילן מורבסקי

"רבי חנניא בן עקשיא אומר: רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות, שנאמר ה' חפץ למען צדקו וגדיל תורה ויאדיר" (משנה סוף מכות). "מעשה באחד שקנה סנפירין ובא לבודקו, נתנו על הסדן והיכה בקורנס, נבקע הסדן ונחלק הקורנס וסנפירין לא נחלק ממקומו. היינו דכתיב וכפטיש יפוצץ סלע, הסלע יפוצץ את הפטיש" (מדרש איכה על הפסי "ספיר גזרתם"). וסנפירין היא אבן ספיר (תוד"ה "אם", סוכה נ"ב.). "תני דבי ר' ישמעאל: 'וכפטיש יפוצץ סלע' – מה פטיש זה נחלק לכמה ניצוצות, אף כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה נחלק לשבעים לשונות" (שבת פ"ח:). "הלא כל דברי כאש נאום ה'" – ובשלהבת ההיא נראין כמה מיני גוונים, מה שלא נראה בתחילה בגחלת, והכל מן הגחלת יוצא – כן התורה הזאת אשר לפנינו, מי שמשתדל לעסוק בחכמת התורה, בכוח ההתבוננות, יתלהטו ויתראו האורות והאותיות הכלולים בה, המה גם האותיות המיוחדות לכל אחת מנפשות ישראל (ע"פ דרך עץ חיים לרמח"ל). וכבשדה תפוחים, כך בנגלה בשדה אשר ברכו ה' – התלמוד.

הגמרא בכתובות נ"ד. הסתפקה אם בת ארוסה יש לה מזונות, וסיימה בתיקו. בביאור שני צדדי הבעיא נאמרו דרכים רבות הכוללות חקירות כלליות בעניין תנאי כתובה, וכאבן ספיר אשר מתפוצצים עליה ברזלי תבונת גדולי ישראל, ראשונים ואחרונים; כפרשת דרכים ניתן להשקיף מבעיא דבת ארוסה, על כמה וכמה עניינים כלליים בכתובה ותנאיה אשר במסכת כתובות.

### תמצית סעיפי המאמר

- א. בת ארוסה האם יש לה מזונות. בעיא כתובות נ"ד.
- ב. האם תנאי כתובה חלים מעת עיקר הטעם לכתובה (נישואין) או כל היכי דתקון כתובה. רשב"א למ"ד יש כתובה לארוסה.
- ג. האם תנאי כתובה חלים מעת שתיקנו חיוב כתובה, או מעת שתיקנו כתיבת הכתובה. רש"י למ"ד יש כתובה לארוסה.
- ד. האם יש לארוסה תנאי כתובה אף שכתובתה היא רק אם תתאלמן או תתגרש, או רק מנישואין, שתיקנו שיחול חוב הכתובה או עכ"פ השתעבדות נכסי הבעל לה.
- ה. האם דעת המתחייב כתובה היא "כעין רבנן" – גם תנאי כתובה, או רק כתובה. רש"י למ"ד אין כתובה לארוסה.
- ו. האם בכתב כתובה לארוסתו נחשבת הכתובה כתנאי ב"ד או כהתחייבות עצמית. רשב"א למ"ד אין כתובה לארוסה.

- ז. המיוחדות בתנאי כתובה דמזון אלמנה – לאבנ"מ תלוי באם שומרת כבוד בעלה, ולמו"ר הג"ר עמיאל שטרנברג זהו המשך מצבה הראשון.
- ח. האם כתובת בן נוקבן היא זכות האם (הרמב"ם), או הבת (הראב"ד). כך באו"ש ובח"מ.
- ט. ארוסה שנישאת – האם תנאי כתובתה חלים גם על בת שנולדה לה ממנו באירוסיה (רא"ש, ראב"ד, שו"ע).
- י. האם תנאי הכתובה חלים מעת הנישואין או מעת חיבת ביאה שלאחר האירוסין (תורי"ד, ירושלמי).
- יא. האם דין "הגיע זמן ולא נישאו – אוכלות משלו" הינו קנס, או שבעצם תחילת חיוב מזון נשואה היא מעת הגעת זמן הנישואין המתוכנן (ריטב"א, או"ש).
- יב. האם יש לארוסה מזונות – בעיא בכתובות נ"ג, ושלושה פירושים בזה: מזון האישה עצמה ביתומה שנתארסה (רמב"ם), מזון בן נוקבן (רש"י), או מזון אישה שנתאלמנה לאחר שהגיע זמן ולא נישאו (רי"ף).
- יג. האם יש זכאות לכתובת בן נוקבן מבת שנולדה מביאת איסור (ריטב"א, ירושלמי).
- יד. סיכום עשר השיטות בביאור צדדי בעיא דבת ארוסה בכתובות נ"ד.
- טו. הלכה, ספקות, תפיסות.

א. בסוגיה בדף נ"ד. מובא: "בעי רבא: בת ארוסה יש לה מזונות או אין לה מזונות? כיון דאית לה כתובה אית לה, או דלמא כיון דלא תקינו רבנן כתובה עד שעת נישואין לית לה, תיקו".

יש להתבונן מהם שני הצדדים בספקו של רבא. לכאורה התשובה תלויה בבעיא אחריתי שלא איפשיטא בגמרא, הלא היא בעיית הגמרא לקמן<sup>1</sup> אם יש כתובה לארוסה<sup>2</sup>. שכן אם יש כתובה לארוסה – ממילא יש מזונות לבת ארוסה, שהלא מזונות בן נוקבן תנאי ב"ד הם<sup>3</sup> וכללא הוא ד"אמר ר' איבו אמר ר' ינאי: תנאי כתובה ככתובה דמ"י"<sup>4</sup>, וכתב רש"י: "תנאי כתובה – ...וכן מזונות וכל הנך דתנן בפרקין דלעיל". ולאידך גיסא, אם אין כתובה לארוסה – ממילא אין לה תנאי כתובה. ואי תימא שמדובר שכתב לה כתובה, אם כן כתובה כתב לה והתחייב, אך תנאי הכתובה – ובכללן מזון בן נוקבן – לא כתב לה ולא התחייב (כפי שכתב תוספות רי"ד).

זאת ועוד, יש להתבונן מדוע הגמרא מסתפקת רק במזון בן נוקבן דארוסה ולא במזונותיה היא, וכן לא במזונותיה לכשתתאלמן. אלא שבזאת יש להשיב שהמה משניות מפורשות: לארוסה אין מזונות – מפורש במשנה<sup>5</sup>: "נשאת יתר עליו הבעל כו' וחייב במזונותיה", וכן במתניתין<sup>6</sup>: "הגיע זמן ולא נישאו

<sup>1</sup> כתובות פ"ט וב"מ י"ז.

<sup>2</sup> יש כתובה לארוסה. וכתב הפ"י (כתובות מ"ד. ד"ה "גמרא והלכתא") שאף למ"ד כתובה דאורייתא (עי' כתובות דף נ"ו; וכן דף י'. תוד"ה "אמר רב נחמן" וד"ה "הואיל", ובדף ל"ט: תוד"ה "טעמא") כתובת ארוסה דרבנן, ויש להטעים: כתובה דאורייתא היא מצד מוהר הבתולות, האישה מקבלת כתובה כביכול תמורת בתוליה, וממילא זה לא שייך בארוסה.

<sup>3</sup> דף נ"ב:

<sup>4</sup> דף נ"ד:

<sup>5</sup> דף מ"ו:

<sup>6</sup> דף נ"ז.

אוכלות משלו". ולאמנה מן האירוסין אין מזונות – כפי שמפורש במשנה אחרת<sup>7</sup>: "ר' שמעון אומר וכו' מן האירוסין לא תמכור (=את נכסי הבעל לאחר מיתתו ע"מ לגבות מהם את חובה) אלא בבית דין מפני שאין לה מזונות וכל שאין לה מזונות לא תמכור אלא בבית דין". ואף לת"ק, שמוכרת שלא בבי"ד – זהו דווקא ביחס לכתובתה משום חינא או לפי שאין אדם רוצה שתתבזה אשתו בבי"ד, ורבי שמעון לא חש להני טעמי, לכן אלמנה מן האירוסין שמוכרת רק לכתובה ולא למזונות לא תמכור אלא בבי"ד.

אלא שהיא גופא קשיא. שאם לאלמנה מן האירוסין אין זכות למזון אלמנה לכאורה, מוכח שאין לה גם זכות למזון בנן נוקבן, שכן תרוייהו בכלל תנאי כתובה שחיובם מכח תנאי בבי"ד, כמבואר במשנה בדף נ"ב: (והיא קושיית הרא"ש והריטב"א).

**ב.** הרשב"א<sup>8</sup> מאריך לדון בראיות לשאלה אם יש כתובה לארוסה לדינא. שיטת תוד"ה "והלכתא"<sup>9</sup> היא שיש כתובה לארוסה, וכן לרא"ש שם<sup>10</sup>, וכן נראה ברש"י<sup>11</sup> וכך גם מסיק הרשב"א. לעומת זאת – שיטת הגאונים, הרי"ף והרמב"ם<sup>12</sup> היא שאין כתובה לארוסה, וכן פסק השו"ע<sup>13</sup>. הרמ"א הביא את דעת התוס' והרא"ש, ונטיית הגר"א היא שיש כתובה לארוסה.

נטיית הרשב"א בביאור בעיין היא זו: "כיון דאית לה כתובה אית לה" – כיון שיש כתובה לארוסה, ממילא אית לה גם "מזון בנן נוקבן" שכן תנאי כתובה ככתובה. "או דלמא כיון דלא תקינו רבנן כתובה עד שעת נישואין לית לה" – כלומר עיקר טעם רבנן לתקן כתובה ותנאיה הוא לנישואין (כתובה נתקנה כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה, החשש הוא שיישאנה, יעשה בה רצונו ויוציאה), אלא שתיקנו בכל זאת כתובה לארוסה כדי שאם יוציאה – לא תצא בלא כלום, אך כללא ד"תנאי כתובה ככתובה" הוא על עיקר תקנת הכתובה וטעמה, כלומר מן הנישואין בלבד.

מסיקה הגמרא "תיקו" – כלומר, לא הוכרעה השאלה אם "תנאי כתובה ככתובה" הוא על עצם תקנת כתובה או על שורש וטעם תקנת כתובה ותנאיה. ולהלן יבואר מדוע לא הכריעו את השאלה מעצם זה שאין אלמנה מן האירוסין נזונת מנכסי המת.

**ג.** רש"י בסוגיין כתב: "בת ארוסה – הבא על ארוסתו וילדה לו ומת ולו בנים, יש לה מזונות מנכסיו או לא". "כיון דאית לה כתובה – כגון שכתב לה מן האירוסין, אי נמי רבנן תקון נמי לארוסה". "או דלמא כיון דלא תקון רבנן – למכתב עד שעת נישואין, תנאי כתובה נמי מקמי הכי לא חייל".

רש"י מפרש את הבעיא לצד שאין כתובה לארוסה, וב"אי נמי" מפרשה לצד שיש כתובה לארוסה. ונראה שלצד שיש כתובה לארוסה מפרשה באופן אחר מפירוש הרשב"א<sup>8</sup> הנ"ל, והוא: כיון דאית לה כתובה

<sup>7</sup> דף צ"ז.

<sup>8</sup> דף מ"ג: ד"ה "מיגביא" ו"הא דתנן".

<sup>9</sup> דף מ"ד.

<sup>10</sup> עי' חכמת שלמה אה"ע סי' נ"ה.

<sup>11</sup> ד"ה "או הב לה" בדף נ"ג.

<sup>12</sup> הל' אישות פרק י', הלכה י"א.

<sup>13</sup> אה"ע סי' נ"ה סעי' ו'.

לארוסה, אית לה מזון בנ נוקבן, או כיון דלא תקנו רבנן למכתב את הכתובה עד שעת נישואין, לית לה בנ נוקבן, שיש לומר שתנאי כתובה ככתובה הוא דווקא על חיוב כתיבת הכתובה, והוא עניין נוסף על עצם החיוב שהוא מתנאי ב"ד, שחל אף אם לא כתב<sup>14</sup>. ועיי בכתובות דף ז'. "והא לא כתיבא כתובתה"<sup>15</sup> ובדף נ"ז. "זיל כתוב לה". ובאה"ע סי' ס"ו סע' ג' פסק: "אם כתב לה כתובה ונאבדה וכו' צריך לכתוב אחרת וכו' שאסור לאדם לשהות עם אשתו שעה אחת בלא כתובה". ואף שעצם החיוב קיים, כיון שלא סמכא דעתא הוא בעילתו בעילת זנות<sup>16</sup>.

וא"כ זהו שלא כרשב"א, שביאר שהצד שאין מזונות לבת ארוסה הוא ש"תנאי כתובה ככתובה" מתייחס לטעם העיקרי של תקנת הכתובה ותנאיה, כלומר לזמן הנישואין, בעוד שרש"י מפרש מטעם שיש לומר ש"תנאי כתובה ככתובה" מתייחס לשעת חיוב כתיבת הכתובה, דהיינו ג"כ מזמן נישואין, אך נפקא מינא בכגון שנשאה ועדיין לא כתב לה כתובה. ויש לדחות נפקא מינא זאת ולומר, שגם לרש"י זמן חיוב הכתיבה קובע לחלות תנאי הכתיבה ולא הכתובה עצמה.

ד. ויש לפרש את דברי רש"י באופן אחר. וז"ל רש"י: "כיון דאית לה כתובה – רבנן תקון נמי לארוסה. או דלמא כיון דלא תקון רבנן – למכתב עד שעת נישואין, תנאי כתובה נמי מקמי הכי לא חייל". ובכתובות מ"ג: ברש"י ד"ה "ומגבא מאימת גביא": "...לענין מטרף לקוחות מאימת טרפא ממשעבדי – משעת אירוסין, דהא מההיא שעתא איחייב בתקנתא דרבנן, או דלמא עד שעת כתיבה דהויה מלוה בשטר לא טרפא". וביאר דבריו שם הפנ"י<sup>17</sup> וז"ל: "...וע"כ הוי סבור משום דאיהי גופה נמי לא תקנו לה חכמים מתנאי ב"ד שתזכה בכתובתה משעת אירוסין, אלא שתקנו שיהיה לארוסה כתובה לכשתתאלמן או תתגרש, וא"כ מה"ט לא גביא ממשעבדי עד שעת נישואין, דאז ודאי נעשית מלוה בשטר גמור מהאי שעתא, דהא תקנו חכמים שיכתוב לה נכסי אחראין וערבאין לכתובתך... וא"כ ע"כ כל הארוסות לא גביין ממשעבדי, כיון דתנאי ב"ד לא איתקן אלא בשעה שתתאלמן או תתגרש; או דילמא דלעולם לענין משעבדי גביא מן האירוסין, דלגמרי תקנו חכמים לארוסה כמו לנשואה, אלא שלא ניתן לכתוב", עכ"ל הפנ"י. ובסוף הסוגיה, דף מ"ד: "מאי הוי עלה דכתובה", וברש"י – "מאימת גביא", ובגמרא – "והלכתא... מן הנישואין". כלומר – שתיקנו לארוסה כתובה לכשתתאלמן או תתגרש, אך לא שלגמרי תיקנו לארוסה כלנשואה.

הדרינן לבעיין בדף נ"ד. י"ל שאזלא לפי המסקנה בדף מ"ד, וההתלבטות היא מהו זמן חלות תנאי הכתובה: אם כבר מהאירוסין – ויש מזונות לבת ארוסה, כיון שסו"ס תיקנו לה כתובה, או דילמא תנאי כתובה חלים רק מעת חיוב הכתובה (עיי מחלוקת תוס' רא"ש ריש פרק "אף על פי"), או עכ"פ השתעבדות נכסי הבעל לכתובה, והוא זמן הנישואין בו תיקנו לכתוב הכתובה.

ה. רש"י בפירושו הראשון כתב "כגון שכתב לה מן האירוסין", והמשך דבריו נראה שאזלא לפירוש השני, שכן לפירוש הראשון דברי הגמרא כפשוטן: "או דלמא כיון דלא תקינו רבנן כתובה עד שעת נישואין לית לה". ונראה לפרש בכונת רש"י, כגון שכתב לה מן האירוסין ומן הסתם חייב עצמו בכתובה

<sup>14</sup> עיי בב"מ ז"ז.

<sup>15</sup> עיי ר"ן דף א'. בדפי הרי"ף.

<sup>16</sup> עיי דף נ"ו:

<sup>17</sup> דלא כמהרש"ל ודלא כמהרש"א.

ובכל תנאיה ובכללן "בנן נוקבן". ואם תאמר מאי שנא מהתחייבות אחרת שחייב רק מה שפירש: י"ל כיון שכתב לה **כתובה**, והרי תקנת כתובה היא מעת הנישואין, והתם כלל הוא שתנאי כתובה ככתובה. אי"כ י"ל שעשה כעין דתקון רבנן. ואולי יש ללמוד מכאן להתחייבויות אחרות כעין תקנת חכמים, שלצד זה נימא כעין רבנן חייב את עצמו. או דילמא כיון שתיקנו חכמים כתובה מהנישואין יש לאמוד דעתו בהתחייבותו על המפורש בלבד, דהיינו שרק כתובה התחייב לה (וכפי שפשוט לתורי"ד).

ו. הרשב"א<sup>18</sup>, נראה שלא גרס ברש"י "אי נמי", ולדבריו כל דברי רש"י המה פירוש אחד. נמצא שרש"י מפרש הסוגיה רק אליבא דמ"ד אין כתובה לארוסה, וכתב הרשב"א שנראה מזה שרש"י ס"ל כגאונים שאין כתובה לארוסה. וצ"ע שכן רש"י עצמו כתב<sup>19</sup>: "מנה מאתים שתקנו לה חכמים", ואיירי התם בארוסה, וכפי שהרשב"א עצמו כתב שכן משמעות הגמרא בני"ג. שיש כתובה לארוסה.

על כל פנים, בדברי הרשב"א לגרסתו ברש"י נראה ביאור אחר בבעיית הגמרא שלנו, והוא: כיון שכתב לה לארוסתו – אית לה, כיון שרבנן תקון כתובה לשני מצבים – לנשואה או לארוסה כשכתב לה, וכן נראה קצת בלשון הרמב"ם בפרק י' מהלכות אישות הלכה י"א, וז"ל: "אבל אם ארס ולא כתב כתובה ומת, או גרשה והיא ארוסה, אין לה כלום ואפילו העיקר, **שלא תיקנו לה עיקר כתובה עד שתנשא או עד שיכתוב**". או דילמא אינו כן, ורבנן לא תקון כתובה עד שעת הנישואין, וממילא אם כתב לה זוהי התחייבות אישית, וברור שרק על מה שהתחייב במפורש – חייב (כדפשוט לתורי"ד). ולא איפשיטא הבעיא.

נפקא מינא למה שאמרו בסוגיה ד"פתח פתוח"<sup>20</sup>, שנאמן הבעל לומר שמצא שפתח אשתו היה פתוח ומפסידה כתובתה, ומבואר בגמרא<sup>21</sup> שהוא מטעם "חזקה אין אדם טורח בסעודה ומפסידה". וכתבו הראשונים, שהוא טעם קלוש ומהני רק למ"ד כתובה דרבנן, בבחינת "הם אמרו (=כתובה) והם אמרו (=שיאמן להפסידה בסיוע חזקת סעודה)", אך למ"ד כתובה דאורייתא<sup>22</sup>, וכן לכו"ע ביחש לתוספת כתובה שהוא התחייבות עצמית<sup>23</sup>, לא נאמן להפסידה. והשתא כתובת ארוסה, לצד שחוזר הדבר לתקנת חכמים, אי"כ נאמן להפסידה בטענת פ"פ, אך לצד שהוא התחייבות כעין תוספת כתובה, לא נאמן.

ואמר לי ר' הראל זני"ד נר"ו, לבאר כעין זה את דינו של הרא"ש<sup>24</sup> ביחס לתוספת כתובה (אך לא מטעמו), וז"ל בפ"ק סי' י"ח: "...וחזינן לגאון דקאמר הני"מ לענין מנה ומאתים, אבל לענין תוספת לא מהימן<sup>25</sup>... איני כחולק על דברי גאון, אבל מתוך הסברא נראה דמהימן גם לענין תוספת...". הגאון והרי"ף יסברו שמהות תוספת כתובה היא התחייבות עצמית (כהבנה הפשוטה), ואילו הרא"ש יסבור שתוספת כתובה כשמה כן היא, תוספת על **שיעור** כתובת חכמים שתיקנו מנה מאתים, ואמרו חכמים "אם רצה להוסיף אפי' מאה מנה יוסיף"<sup>4</sup>, והכל ייכלל בגדר תנאי כתובה כתנאי בי"ד. וקצת סמך לדבר דאיתא בגמרא נ"ד: "רצה לכתוב לה לא קתני, אלא רצה להוסיף, מסייע ליה לר' איבו אמר רבי ינאי דאמר... תנאי

<sup>18</sup> דף מ"ג: ד"ה "הכי גרסינן".

<sup>19</sup> דף נ"ג. ד"ה "או הב לה".

<sup>20</sup> דף ט'.

<sup>21</sup> דף י'.

<sup>22</sup> ב"ש אה"ע, סי' ס"ח סע' ח', ס"ק י"ח.

<sup>23</sup> ב"ש שם ס"ק י"ט.

<sup>24</sup> הוזכר בב"ש אה"ע, סי' ס"ח ס"ק י"ט.

<sup>25</sup> והוא מלשון הרי"ף.

כתובה ככתובה". וברש"י: "אי תנא לכתוב – לא הוה שמעינן מינה שיהיה התוספת קרוי כתובה, אלא כמתנה מדעתו ואין שם כתובה עליו, השתא דתנן להוסיף משמע נוסף על הכתובה שתקנו חכמים **ושם כתובה עליו**". ועוד סמך, דאיתא שם בגמרא על מתניתין דאם רצה להוסיף כו': "פשיטא, מהו דתימא קיצותא עבדו רבנן שלא לבייש את מי שאין לו", ואם תוספת כתובה היא מתנה צדדית – קשה קצת ההו"א שחכמים יקצבו שלא לבייש. וכן דייקו הראשונים, שמשמע שעיקר הכתובה והתוספת נכתבים בסכום אחד, דאם לא כן אין כאן בושה. וכן, היא גופא – שנכתבים כסך אחד – מחזק סברתנו שמהות אחת יש לכתובה ולתוספת.

הדרינן לעניין כתב כתובה לארוסתו. ונראה לכאורה, שכל החקירה אין לה באופן פשוט היכי תמצוי, לאור מה שהוכיחו האחרונים<sup>26</sup> מכתובות מ"ה. בסוגיה דאשתני דינא, שכשמוצא פ"פ (או כשטוען טענת דמים) אין בכך משום מקח טעות להפקיע את הנישואין, אף לנראה בתוד"ה "חזקה"<sup>27</sup>, שלמד ש"כנסה בחזקת בתולה ונמצאת בעולה" מקח טעות הוא לגמרי וקידושין פקעי<sup>28</sup>, מ"מ זינתה בין אירוסין לנישואין הנישואין לא פקעי<sup>29</sup>. והשתא מה לי לכתובת ארוסה, סו"ס נשואה היא ובכתובת נשואה אנו דנים.

אבל אכתי יש לצייר נ"מ והוא בציור סוגיין עצמה, שכתב רש"י ש"בת ארוסה" פירושו שבא על ארוסתו שלא לשם נישואין. והשתא אם יטען פ"פ או טענת דמים להפסידה כתובתה, הרי שלצד אחד בבעיית הגמרא נאמן להפסידה, אך לצד השני לא נאמן שכן התחייבותו היא כעין התחייבות תוספת כתובה ולא סגי בזה חזקת סעודה. ויש לדחות שוב, שכן בגמרא עסקינן בטוען פתח פתוח ושמא זינתה בין אירוסין לנישואין ולא נתמלאו תנאי התחייבותו בכתובה, ונחשב כאומר "איני יודע אם נתחייבתי". אבל בנידון דידן, גם לצד א' שבכתב לארוסה יש לה כתובה בתקנת חכמים – לא יהיה נאמן, שאם זינתה אחר האירוסין זה מבטל את חיובו, והרי זה כאומר "איני יודע אם פרעתיך".

ז. לכל הדרכים הנ"ל יש לעיין, מדוע לא נפשוט בעיין מכך שאין מזונות לאלמנה מאירוסין, שא"כ הוא הדין יש לומר שלא תקון לה רבנן כתובת בן נוקבן (וכקושיית הרא"ש על דרכו של רש"י בסוגיה). ותירץ האבנ"מ<sup>30</sup> כך: "ונראה דעיקר תנאי ב"ד במזונות האלמנה לאחר מיתה אינו אלא מפני שכל זמן שלא נשאת לאחר ואומרת מחמת פ' בעלי שכבודו גדול עלי אני יושבת... ובארוסה ליכא כבוד בעלה עליה אין בה משום איבול כלל דארוסה לא אוננת, וכיון דאין עליה כבוד בעל לא שייך בה מיגר ארמלותך דכך היה עיקר התקנה, ולכך ארוסה אין לה מזוני". כלומר – עניין מזון אלמנה תלוי בישמירת כבוד בעלה, ועל כן תובעת כתובתה אין לה מזונות<sup>31</sup>, מכיון שמראה בזה שרוצה להסתלק משמירת כבוד בעלה הראשון. וכל זה בנשואה, אך ארוסה אינה בבחינת שומרת כבוד בעלה. אך זו סברא פרטית במזון אלמנה, ואין בכוחה

<sup>26</sup> עי' אר"ש פרק י' מהל' אישות, הלכה ב', ורעק"א כתובות דף מ"ה. ד"ה "והנלע"ד".

<sup>27</sup> דף י'. (עי' ב"ש סי' ס"ח סע' ט' ס"ק כ"ד: "...נשמע עוד מתוס' דהיכא דהוי מקח טעות צריך לקדשה מחדש ולעשות נישואים...").

<sup>28</sup> ודלא כרמב"ם פרק י"א מהל' אישות, הלכה י"ז. והרמ"א באה"ע סי' ס"ט סע' ט' כתב: "אם רוצה לקיימה אח"כ כותב לה כתובה מנה" (ואין צריך לקדשה שנית).

<sup>29</sup> והוא הוכחה שנישואין הוא מעשה כעין חליצה, וחליצה מוטעית כשרה כי סגי לן בכוונה, ושונה ממעשה דקידושין וגירושין שבעינן רצון ולכן שייך בהו מקח טעות ותנאי. ואכמ"ל.

<sup>30</sup> אה"ע סי' קי"ב ס"ק ו'.

<sup>31</sup> ויתכן אף כשאין לירשים ממון לפרוע את כתובתה כעת, עי' אה"ע סי' צ"ג סע' ה', ב"ש ופת"ת.

לפשוט את התלבטות הגמרא הכללית ביחס לכלל "תנאי כתובה ככתובה", לאיזה מצב מתייחס (לכל אחת מהשיטות שהבאנו).

עוד מתרץ מו"ר הגאון הרב עמיאל שטרנברג שליט"א, שיש לומר בטעם מזון אלמנה שהוא מצד המשכת מצבה הקודם, וכעין דאיתא בר"ן<sup>32</sup>: "דכיון דאכלה בחיי הבעל – אף לאחר מיתתו אוכלת, דכל יומי מיגר אלמנותיך בביתי קרינן ביה"<sup>33</sup>, והוא מעין "מדרש כתובה"<sup>34</sup>, אך ארוסה שלא אכלה מדידה<sup>35</sup> לא קרינן בה "כל יומי מיגר אלמנותיך בביתי" ועל כן לא אכלה. נמצא שזו סברה פרטית במזון אלמנה, אשר אין בכוחה לגרע את התלבטות הגמרא ביחס למזון בן נוקבן ובעצם לכל מה שיכנס לגדר תנאי כתובה<sup>36</sup>.

וני"מ בהגיע זמן הנישואין (שעברו כבר י"ב חודש) ולא נישאו, שאוכלות משלו (דף נ"ז.), ולפי הצד שיבואר להלן שדינא הוא שחיילי תנאי כתובה מזמן הנישואין המתוכנן, ולא רק מהנישואין עצמם, וזכאית במזון האישה, לפי מו"ר יהיו לה מזונות כאלמנה ג"כ, משא"כ לאבנ"מ, שכיון שסו"ס היתה ארוסה ונתאלמנה – אינה בבחינת שומרת כבוד בעלה.

ח. האור שמח<sup>37</sup> עוסק במחלוקת הרמב"ם והראב"ד בעניין יכולת האישה למחול על כתובת בן נוקבן. ותליא בביאור הגמרא בדף נ"ג. שאמרה כי "מוחלת כתובתה לבעלה אין לה כתובת בנין דכרין", וכן "מוחלת כתובתה לבעלה אין לה מזונות", ומבין הרמב"ם<sup>38</sup> שמוחלת כתובתה איבדה כל תנאי כתובה. ביארו האחרונים בדעתו<sup>39</sup>, שה"ה שיכולה למחול על כל אחד מתנאי הכתובה בפרטות, ובכללם על כתובת בנין דכרין וכתובת בן נוקבן. אבל הראב"ד השיג על דברי הרמב"ם, והבינו האחרונים הנ"ל, שס"ל לראב"ד שאף אם תמחול בפירוש על כתובת בני"ד או בני"ג לא תועיל מחילתה, שכן היא תקנה לטובת

<sup>32</sup> על דף נ"ג, דף כ'. מדפי הר"ן, ד"ה "וקא פסקי רבנן".

<sup>33</sup> עי' מתני' דף נ"ב:

<sup>34</sup> שדורשים את לשון הכתובה, ועי' תוד"ה "שאיך" דף נ"ג.

<sup>35</sup> כנ"ל דף מ"ו, ודף נ"ז.

<sup>36</sup> ועי' בראשונים על דף נ"ג, שהר"ן והרא"ש ס"ל שמזונות האישה – אף למ"ד מזונות דרבנן – אינם בגדר תנאי כתובה, וכן כל אינך – מעשה ידיה תחת מזונות, פירקונה תחת פירות, קבורתה תחת כתובתה (ירושתה), שמופיעים בגמרא מ"ז: – אינם תנאי כתובה, ולא כנראה ברמב"ם שמזוני, אף לדעתו שדאורייתא המה, יש בהם בחינת תנאי כתובה. וכן לא כנראה ברש"י נ"ד: ד"ה "תנאי כתובה", וז"ל: "תוספת שהוא מתנה להוסיף לה וכן מזונות וכל הנך דתנן בפרקין לעיל". אמנם ברש"י נ"ג. על הגמרא "מוחלת כתובתה לבעלה אין לה מזונות" אומר "באלמנותה דתנאי כתובה ככתובה", דייק הר"ן שמזונות נשואה יש לה לפי רש"י, שאינם בגדר תנאי כתובה. לפ"ז מה שכתב רש"י נ"ד: "מזונות וכל הנך דתנן בפרקין לעיל" – מתכוון למשנת נ"ב, והיינו למזון אלמנה, בני"ד ובני"ג.

<sup>37</sup> הל' אישות פרק י"ט, הלכה י"ב.

<sup>38</sup> הל' אישות פרק י"ז, הלכה י"ט. ונראה שכך למד גם מכתובות נ"ד: "תנאי כתובה ככתובה... נפקא מינה למוכרת ולמוחלת" וכו', וס"ל לרמב"ם שאף מזונות נשואה שביסודם דאורייתא המה, ע"י תקנת חכמים דמעשה ידיה תחת מזונות נחשבים ג"כ תנאי כתובה.

<sup>39</sup> אר"ש שם, וח"מ בסי' ק"ה ס"ק י"א.

הבנים<sup>40</sup> או הבנות, ואילו הרמב"ם ס"ל שאף תקנות אלו הן לטובת האישה אלא שהפירעון הוא לבניה ובנותיה ועל כן יכולה למחול עליהן אף ישירות.

כתב האור שמח<sup>41</sup>: "סבר רבינו דהא דחייבוהו מתורת תנאי כתובה לאחר מיתת לזון הבנות, הוא משום טובת אמן שתדע שבנותיה יהיו ניזונות, ולכן איתא בסוף פ' נערה דמבעי בכל הנך דלית להו כתובה, היינו יבמה, שניה, ארוסה ואנוסה, אם בנותיהן ניזונות, דכיון דלית להו כתובה מבעל זה, תו תנאי כתובה ג"כ לית לה ואין הבנות ניזונות. ולהכי פסק רבינו דמועיל מחילתה כתובתה גם לתנאי כתובה, ותו לית להבנות מזונות לאחר מותו", עכ"ל האו"ש. ואף שאין מפורש בדבריו, יתכן וניתן להעמיס בהם שהגמרא בעצם מסתפקת במחלוקת הראב"ד והרמב"ם; לפי הראב"ד, שמזון בני"נ הוא זכות של הבנות, ואף שאין לאימן כתובה מיניה, למה תיגרע זכות הבנות?! אך לרמב"ם, שכתובת בני"נ מתנאי כתובת האם המה, כיון שאין לה כתובה אין לה אף תנאי כתובה.

אלא שעפ"ז קשה לשון הגמרא (נ"ד). "כיון דאית לה כתובה" וכו', "כיון דלא תקינו רבנן כתובה" וכו'.

**ט.** הרא"ש בכתובות<sup>42</sup> סיים בדברי הראב"ד וז"ל: "והראב"ד ז"ל פירש בת ארוסה – **שנשאת**, ומיבעי ליה כיון שנולדה קודם שנכתבה הכתובה. והאי פירושא ניחא טפי, דאילו לא נשאת, כיון דהיא עצמה לית לה<sup>43</sup>, אף בתה לית לה", עכ"ל. קרי – כל ספק הגמרא הוא דווקא בכגון שנישאת לו לבסוף, אך אם לא – ודאי שאין לה. וכ"כ השו"ע<sup>44</sup>, וז"ל: "...וכן בת ארוסתו שנולדה לו בעודה ארוסה ואח"כ נשאה אין להן מזונות אחר מיתת אביהן" וכו', ועיין בגר"א<sup>45</sup> שכתב: "כן פי' הרא"ש שם בשם הראב"ד עיין שם". וכתב הבי"ש<sup>46</sup>: "אבל נתעברה קודם שנשאה וילדה אחר שנשאה קרינן בן נוקבין וכו' (ר"ל שקרויות 'בן נוקבן דיהווי ליכי מינאי'), וכתב האבנ"מ<sup>47</sup> שהבעיא מתייחסת גם למצב שנתעברה בזנות ונולדה לאחר הנישואין, ומוסיף שאם נולדה לפני האירוסין בזה פשיטא שלית לה מזון בני"נ.

וכתב הח"מ<sup>48</sup>, שלדרך הרא"ש (בשונה מדרך רש"י והר"ן הני"ל) אם מת קודם שנשאה, כיון דהיא עצמה לית לה אף בתה לית לה. נמצא שהספק הוא האם באישה נשואה, שיש לה ממילא כל תנאי כתובה, מזון בני"נ יהיה למפרע גם על בת שנולדה לה ממנו בתקופת האירוסין, או דילמא כיון שנולדה הבת בזמן שאין לאם עדיין תנאי כתובה, לא תחול על הבת זכות דבני"נ.

<sup>40</sup> וכן משמע בב"ב דף קל"א. ביחס לבנ"ד, שהקשו וכי אדם מקנה לדבר שלא בא לעולם, ואף לר"מ, ותירצה הגמרא: "תנאי בית דין שאני".

<sup>41</sup> על הרמב"ם שם.

<sup>42</sup> פרק ד' סי' כ"ח.

<sup>43</sup> כמפורש במשנה צ"ז, שאלמנה מן האירוסין אין לה מזונות.

<sup>44</sup> אה"ע סי' קי"ב סע' ה'.

<sup>45</sup> ס"ק י"א.

<sup>46</sup> ס"ק י"ב.

<sup>47</sup> ס"ק ו'.

<sup>48</sup> ס"ק ט"ו.



י. התוריי"ד מוכיח מסוגיין שיש כתובה לארוסה, דאם לא כן אין לדעתו כל מקום ספק (וכן הוכיח ממשנת "משארסתני נאנסתי" לעיל י"ב:). ומסיים "ומ"ה (=משום הכי) בעי אי אית לה נמי תנאי דב"נ אי לא, וה"נ (=והכי נמי) איכא למבעי על ארוסה גופא אי מתזנא לאחר מיתת הבעל מנכסיו אי לא, וטעם אחד להך", עכ"ל. וצע"ג<sup>49</sup>, הלא משנה מפורשת היא בדף צ"ז. שאלמנה מן האירוסין אינה ניזונת מנכסי בעלה המנוח, ומבואר בגמרא שם שאין בזה פלוגתא, כפי שהזכרנו לעיל.

ומתוך מו"ר הג"ר עמיאל שטרנברג שליט"א, שאיתא בירושלמי על מתניתין דבנ"י<sup>50</sup> בעיא אם בא על ארוסתו בבית אביה יש לה תנאי כתובה מעכשיו<sup>51</sup> או דילמא דווקא כשבא עליה דרך נישואין (והובא הירושלמי ברשב"א הנ"ל דף מ"ג:). ונראה לבאר בכונת הירושלמי, שחוקר האם תנאי כתובה הוא דווקא מן הנישואין, כמשמעות המשנה בדף צ"ז, או דילמא משבא עליה יש כאן חיבת ביאה, ונישואין' במשנת דף צ"ז יתבאר שנסואה היינו בעולה<sup>52</sup>. והשתא י"ל שנקטה המשנה "נשואה" משום רבותא, שאף שאינה בעולה עכ"פ יש לה מזונות, אך בעולה לאחר אירוסיה פשיטא שיש לה (לצד זה בחקירה).

והיא גופא בעיית סוגיין על דעת התוריי"ד, ויש לומר שעל כן נקטה הגמרא בדווקא את השאלה ביחס לבת ארוסה (ולא ביחס למזון אלמנה מן האירוסין שנבעלה בבית אביה), ש"בת ארוסה" מבטא בקיצור את הנידון דהיינו ארוסה שנבעלה בבית אביה, דהא חזינן דנולדה בת.

י"א. הריטב"א<sup>53</sup> נראה שמתקשה בקושייתו של הרא"ש, אלא שתירוצו שונה, והוא שמדובר שהגיע זמן ולא נישאו שאז אוכלות משלו (מתני' נ"ז:), ואיתא בירושלמי<sup>54</sup> שאף שמתו בעליהן – אוכלות משלהם. והוא חידוש גדול כשלעצמו, שהנה האור שמח<sup>55</sup> חקר בהא דהגיע זמן ולא נישאו שאוכלות משלו, אם הוא חלק מגדרי מזון נשואה שהבעל חייב לתת לאשתו, שאז ממילא מעשה ידיה שלו (וכן דעת הריטב"א), או קנס הוא לזרוז לשאתה, וממילא אין מעשה ידיה שלו (וזו דעת הרא"ש), ונטיית האו"ש היא שקנס הוא. ונראה שהם ב' צדדים בסוגיה דריש כתובות דף ב'. והביאו שם נ"מ ביניהן, אם גם במקרה שהבעל חלה והנישואין נדחו באונס אוכלות משלו, ומסקנת הגמרא שם שבחלה אין אוכלות משלו. משמע שהוא קנס, וע"כ אין לקונסו היכא דאינו אשם (משא"כ אם דינא הוא דחיילי מזון נשואה מהגעת זמנה להינשא, אא"כ חכמים מעכבים עליו מטעם "איקרורי דעתא" או "שקדו", שאז י"ל שלא קרינן ביה "הגיע זמן", אך כל שהוא גורם לעיכוב אף שאינו אשם מעלה לה מזונות). ואם כן ע"פ הבבלי נראה לכאורה שאם מת אין לה מזון אלמנה, שכן כל הקנס י"ל שהיה לזרוז לכונסה, והשתא שמת בטל טעם הקנס.

אבל אולי בזה גופא מסתפקת הגמרא בבת ארוסה ע"פ הריטב"א, כלומר – אחרי חידוש הירושלמי (שליטב"א הוא גם מסקנת הבבלי בדף נ"ג: בשאלה אם ארוסה יש לה מזונות, שביאר הרי"ף

<sup>49</sup> קושיית האבנ"מ סי' קי"ב ס"ק ז'.

<sup>50</sup> פרק ד', הלכה י"ב.

<sup>51</sup> לדרך זו בירושלמי הדגש הוא על "מעכשיו", כלומר על העיתוי – מזמן הביאה שלאחר האירוסין חלים תנאי הכתובה. ועי' להלן אות י"א.

<sup>52</sup> עי' תוס' מ"א. שכתבו (למילי דאורייתא) שנסואה שאינה בעולה חשובה כבעולה, ואין חילוק כלל, דנישואין משוו לה כבעולה לכל דבר וכו'.

<sup>53</sup> דף נ"ד. ד"ה "בעי רבא".

<sup>54</sup> פרק ה', הלכה ג'. והובא בתוד"ה "ואפילו" בדף נ"ח., ובתוס' יבמות ס"ז: ד"ה "קנין כספו".

<sup>55</sup> הל' אישות פרק י', הלכה י"ט.

דהיינו שנתאלמנה והגיע זמן ולא נישא<sup>56</sup>) שבהגיע הזמן אף לאחר שמת אלמנתו ניזונת, אם כן בעיין דבת ארוסה עוסקת באישה שיש לה תנאי כתובה<sup>57</sup> (לא מטעם הראב"ד והרא"ש שנישאה, אלא מטעם שהגיע הזמן). אלא שהגמרא מתלבטת אם "אוכלות משלו" זהו מטעם קנס והשתא נימא שקנסוהו לזונה בחייו, וכן לזונה מנכסיו לאחר מותו, כאיום שיזדרז לכונסה, אך פשיטא שלא קנסו זרעו אחריו להעלות גם בני מנכסיו. והצד השני הוא שהגיע זמן וכו' אוכלות משלו **מדינא**, שהשתא חלו תנאי כתובה דנישואין: מזון האישה (מתני' נ"ז), מזון אלמנה (ירושלמי) ומזון בני' (לצד זה בחקירה).

**י"ב.** בגמרא דף נ"ג: "אמר ליה רב חסדא לרב יוסף: מי שמיע לך מיניה דרב יהודה ארוסה יש לה מזונות או אין לה מזונות?". ג' פירושים נאמרו בהסבר ההסתפקות: רבי שמואל הנגיד והרמב"ם<sup>58</sup> פירשו דאירי **במזון האישה עצמה**, ואף שלארוסה אין מזונות (מתני' מ"ו: נ"ז). כאן מדובר בארוסה יתומה נערה (ולרמב"ם אף קטנה) הניזונת מנכסי אביה בתנאי כתובה דבני' של אימה, וכיון שנתארסה בטלה זכות זו כדעת רב ות"ק לעיל (נ"ג), ומסיקה הגמרא לפ"ז ד"כיון דאירסה לא ניחא ליה דתיתזיל" – שתזדלזל מחמתו מאחר שהיתה כבר "מסודרת" ע"י חיוב משפטי קודם.

רש"י ותוס' לעומת זאת פירשו שהבעיא היא **במזון בני'**, והיא השאלה עצמה שנחלקו בה רב ולוי לעיל – אם דווקא נישואין או בגרות מפקיעים מזון בני' או אף אירוסין. ורב חסדא לא שמע את הברייתא.

אבל הרי"ף ע"פ הרשב"א, הר"ן והריטב"א (לעומת הרא"ש שסובר כי הרי"ף כרמב"ם הנ"ל) מפרשה בעניין **מזון אלמנה**. ואף שאלמנה מאירוסין לית לה מזוני, כאן איירי בהגיע זמן י"ב חודש ולא נישאו שאוכלות משלו – בחייו, וחוקרת הגמרא האם גם לאחר מותו. ומסקנת הגמרא – "כיון דאירסה לא ניחא ליה דתיתזיל" – שכן כאמור כיון שכבר הגיע הזמן מתזנא מנכסיו. וזה כדינא דירושלמי (פרק ה' הלכה ג') שמתו בעליהן אוכלות משלהם. עצם מה שהתלבטות הגמרא היא מצד אומדן דעת הארוס, מוכיח שאין מדובר כאן על קנס, אלא על דין (וצ"ע, שכאמור מסקנת הבבלי כתובות ב'. נראה דהווי קנס ובחלה לא אוכלות משלו). וכאמור עצם חידושו של הירושלמי – שאף במת אוכלת משלו – מורה שהאי דינא ד"הגיע זמן ולא נשאו אוכלות משלו" תוכנו הוא, שחכמים תיקנו מזון לאישה מעת הגיע זמן הנישואין ולא דווקא מהנישואין עצמם (וממילא נראה שמעשה ידיה שלו, כנ"ל).

**י"ג.** הדרינן לבעיין דבת ארוסה ע"פ הריטב"א, ומהשתא תו אין לנו לבאר את בעיית הגמרא אי האי דהגיע הזמן אוכלות משלו אף לאחר מיתתו הוא משום קנס או דין, שכן הוכח לנו במסקנת הגמרא נ"ג: לשיטת הרי"ף ע"פ הריטב"א וסיעתו שדינא הוא, ואם כן מהי התלבטות הגמרא, הרי השתא נקטינן שזמן הנישואין המתוכנן הוא זמן חלות תנאי כתובה, וכפי שראינו ביחס למזון האישה (נ"ז) ומזון אלמנה (ירושלמי הנ"ל ובבלי נ"ג: לרי"ף ע"פ הרבה ראשונים), וממילא הי"נ תנאי כתובה דבני'.

מבאר מו"ר הג"ר עמיאל שטרנברג שליט"א ע"פ הירושלמי שהזכרנו לעיל<sup>59</sup>, אך הפעם במשמעות הפוכה, כלומר: בעיית הירושלמי (פרק ד' הלכה י"ב) אם בבא על ארוסתו בבית אביה מעכשיו חלו תנאי

<sup>56</sup> עי' להלן אות י"א.

<sup>57</sup> לצד השני בספק, עכ"פ.

<sup>58</sup> וכן בשו"ע ס' ק"ב סע' ג'.

<sup>59</sup> אות ט'.

כתובה או דווקא דרך נישואין, י"ל שהבעיא היא דווקא על בני"ג, ולא כפי שפירשנו לעיל על כלל תנאי כתובה. דהיינו, אף באישה דיש לה תנאי כתובה וכגון שנישאת או הגיע הזמן ולא נישאו, האם תהא זכאית לתנאי כתובה אף לבת שנולדה לה מחמת עבירה, כלומר בת ארוסה, שכן "אסר לנו את הארוסות"<sup>60</sup>, זהו ספק הגמרא כאן (ובעיית הירושלמי ד', י"ב). ואף אם הביאה והלידה היו לאחר שהגיעו י"ב חודש ולא נישאו, ויש לה כבר תנאי כתובה – שמא לא זכאית לבני"ג לבת שנולדה מביאה שלא "דרך נישואין". וזה בשונה מהבעיא לפי הראב"ד והרא"ש הנ"ל, שהדגש בבעיא לטעמם הוא זמן **לידתה** של הבת בעוד שהאם לא היתה זכאית לתנאי כתובה, משא"כ לריטב"א, שעיקר הבעיא לדברינו עתה הוא מצד **ביאת** האיסור מדרבנן<sup>61</sup> אף שיש לאישה כבר תנאי כתובה, וכגון שבא עליה אף לאחר י"ב חודש. וכן י"ל דהבעיא היא אף אם נולדה הבת לאחר הנישואין, שחזינו לעיל בשיטת הראב"ד והרא"ש שאז פשיטא שיש כאן כתובת בני"ג, אך לריטב"א<sup>62</sup> אכתי היא בבעיא דלא איפשיטא. ולדרך זו בירושלמי הדגש הוא על "דרך נישואין", כלומר על **אופן** הביאה – רק בת מביאה "דרך נישואין", ולא שבא עליה בבית אביה, מזכה בתנאי כתובה דבני"ג. ובשונה מהדרך הראשונה בירושלמי, לעיל אות ט', שהדגש היה על **העיתוי**, "מעכשיו".

וכאמור, סברות הפוכות המה בבעיית הירושלמי ברא עליה בבית אביה: אפשרות אחת – האם תנאי כתובה מנישואין או כבר מביאה שלאחר האירוסין, כפי שביארנו לתורי"ד לעיל, ואפשרות שניה – האם תנאי כתובה חלים גם על בת מביאת איסור, כדברינו בריטב"א עתה.

**י"ד.** לסיכום ניתן לומר שבעיא דבת ארוסה אם יש לה מזונות, שנסתיימה בתיקו בגמרא, היא מוקד של חקירות גדולות שלא הוכרעו, ואלו הן:

1. לרשב"א מ"ג – למ"ד יש כתובה לארוסה, האם "תנאי כתובה ככתובה" הוא בכל מקום דתקון כתובה (ואף בכתובת ארוסה, שטעם תקנתם שלא תצא בלא כלום) או דווקא בעיקר טעם כתובה ותנאיה, כלומר בנשואה (שטעם תקנת כתובה "שלא תהא קלה בעיניו להוציאה").
2. לרש"י נ"ד – למ"ד יש כתובה לארוסה, האם "תנאי כתובה ככתובה" הוא בכ"מ שתיקנו חכמים חיוב כתובה, או דווקא היכא שגם חייבו לכתוב כתובה, דהיינו מנישואין.
3. לרש"י הנ"ל – פירוש שני; האם יש לארוסה תנאי כתובה, כיון שיש לה כתובה אם תתאלמן או תתגרש, או שתנאי כתובה נתקנו רק מהנישואין, שאז הוא זמן חלות חיוב הכתובה, או עכ"פ השתעבדות נכסי הבעל לכתובה.
4. לרש"י נ"ד – למ"ד אין כתובה לארוסה, בכתב לה כתובה – האם דעת המתחייב היא כעין דתקון רבנן בנשואה, דהיינו גם תנאי כתובה, או רק על מה שפירש.
5. לרשב"א מ"ג – למ"ד אין כתובה לארוסה, בכתב – האם בכ"ג תקון רבנן וממילא יש לה תנאי כתובה, או שזו התחייבות בעלמא כתוספת כתובה. ונ"מ לחזקת "אין אדם טורח בסעודה".

<sup>60</sup> לראב"ד מדאורייתא, ולרוב הראשונים מדרבנן. וי"ל שאנו רוצים שביאה תהיה אך במצב שמשועבד לה מחמת מצות עונה, וכן שהיא משועבדת לו (עי' נדרים דף ט"ו:), שכן שעבודה לעניין אישות נראה שמתחדש בעת הנישואין, כדברי רע"א מהדורה רביעאה תשובה ל"ה.

<sup>61</sup> וכן נראה ברשב"א דף מ"ג: שהביא את בעיית הירושלמי.

<sup>62</sup> ראה ריטב"א שמציין את דברי הירושלמי הן בדף נ"ג: והן בדף נ"ד. בבת ארוסה. אך הרמב"ם והשו"ע לא הזכירוהו. השו"ע פסק בבת ארוסה כרא"ש כנ"ל, ובארוסה נ"ג: כפי' הרמב"ם, ונראה שלא ס"ל לדין הירושלמי, כיון שבבבלי ב'. נראה שהגיע זמן וכו' **קנס** הוי, ומסתבר שלא קנסו לאחר מותו.

6. ע"פ האוי"ש (אישות י"ט, י"ב), לפי הגמרא בצי"ז אין אלמנה מאירוסין ניזונת ומשמע שאין לה תנאי כתובה. אך האם מזון הבת הוא לטובת הבת (כשיטת הראב"ד) ואז יש לה מזונות, או לטובת האם (כרמב"ם, ויכולה למחול כתובת בני"ג) ואז אין לה.
7. לראב"ד, הרא"ש והשו"ע – באישה שיש לה תנאי כתובה משנישאת, האם הזכות היא לטובת האם או לטובת הבת – ביחס לבת שנולדה לו ממנו בזמן האירוסין או לא.
8. לתורי"ד – האם תנאי כתובה מתחדשים מהנישואין, כפשט מתני' צ"ז, או מחיבת ביאה שלאחר הנישואין, ויתכן והוא בעיית הירושלמי (ד', י"ב), והבעיא היא הן בבני"ג והן במזון אלמנה.
9. לריטב"א (פירוש ראשון) – האם "הגיע זמן ולא נשאו אוכלות משלו" הוא מטעם קנס, ואז קנסוהו אמנם אף לאחר מיתה (ירושלמי ה', ג') אך לא קנסוהו להתחייב בכתובת בני"ג, או דילמא תנאי כתובה חלים מהגיע זמן נישואין (וכוונת מתני' צ"ז היא או נישואין או זמן נישואין) ואז יש לה גם בני"ג, כמו מזון אישה ואלמנה.
10. לריטב"א (פירוש שני ועיקר) – האם לאישה שיש לה כבר זכות תנאי כתובה, כגון שהגיע זמן (וזו כוונת הירושלמי, והכרעת הבבלי נ"ג: לרי"ף כהסבר הרבה ראשונים) – מגיע גם לקבל מזונות בשביל בת מאירוסין, בביאת עבירה, אף שהביאה והלידה היו אחר הגיע זמן י"ב חודש (והיא הבעיא דירושלמי ד', י"ב, ע"פ הביאור השני, וכן נראה ברשב"א מ"ג שלמד בירושלמי).

עוד עלה בידינו בפרשנות מתני' צ"ז "אלמנה... מן האירוסין... אין לה מזונות"; בפשוטו משמע שחיוב מזון נשואה מתחיל מעת הנישואין בפועל, אך פגשנו בדברינו בשתי אפשרויות נוספות (עכ"פ באחד מצדדי הספק): מעת חיבת ביאה שלאחר אירוסין (הסבר מס' 8, בתורי"ד), או מעת הגעת זמן הנישואין המתוכנן (כהסבר 10, בריטב"א).

**בהכרעת ההלכה** בבעיין דבת ארוסה, פסק השו"ע<sup>63</sup> כדעת הראב"ד והרא"ש, וז"ל: "...וכן בת ארוסתו שנולדה לו בעודה ארוסה ואח"כ נשאה אין להן מזונות אחר מיתת אביהן". הבי"ש (וכן בח"מ) כתב לעומת זאת: "אבל רש"י והר"ן פירשו **שלא נשאה** אלא כתב לה כתובה בעודה ארוסה ומת". בציור זה לראב"ד-רא"ש-שו"ע פשיטא שאין הבת ניזונת, כפי שאין אימה ניזונת כאלמנה, וני"מ שבדאי לא תועיל תפיסה, אם תתפוס למזונותיה, וע"י להלן. לאידך גיסא, יתכן שבציור של הראב"ד והרא"ש (דהיינו שנשאה), אזי לרש"י ולר"ן יהא פשיטא שיש לבת הארוסה מזונות, כיון שיש לאימה תנאי כתובה.

כתב הרי"ף<sup>64</sup>: "בת יבמה ובת שניה ובת ארוסה ובת אנוסה – כולן עלו בתיקו, הילכך לית להו, דכל תיקו דמונא חומרא לתובע וקולא לנתבע (כך כתבו הרא"ש והר"ן). והני"מ לאחר מיתה, אבל בחיי אבוהן חייב לזונן עד שש שנים".

כתב הבי"ש בסק"א: "...וכן בת ארוסה, דלא תקנו חז"ל כתובה עד הנישואין, בכל אלו עלתה בתיקו ואין להן מזונות. וכתב רי"ו אם תפסה אין מוציאים ממנה" (וע"י עוד בדברי הבי"ש).

<sup>63</sup> סי' קי"ב סע' ה'.

<sup>64</sup> דף כ'. מדפיו.

אבל האו"ש בפרק י"ט מהלכות אישות<sup>65</sup> כתב וז"ל: "ובהנך איבעיות דבעי בגמרא בבת ארוסתו ואנוסתו ושניה דנשאר בתיקו, פסק רבינו דאין להם, ולא זכר דמועיל בהו תפיסה, אם תפסו מזונות (וכן בשו"ע), משום דסבר רבינו דתפיסה לא מועיל בספק תקנה<sup>66</sup>. ועוד דאין ניזונות מדינא דגמרא רק במקרקעי ובה לא שייך תפיסה בספיקא דדינא, כפי המתבאר בהלכות מכירה. ותו - אחרי תקנת הגאונים דניזונין ממטלטלין ודאי דלא תקנו רק מה שניזונין מדינא דגמרא ממקרקעי ודוק".

אמנם יש לסעד פסיקתו של רי"ו, המובאת בב"ש, באופן הבא: אמרנו, שבציור שהארוסה נישאה לאחר שילדה בת, יתכן שפשיטא שלרש"י ולר"ן יש לבת הארוסה מזונות; על פי זה יש לומר שתועיל תפיסה משני טעמים:

א. אולי הלכה כרש"י ור"ן (כפי שפסקו הח"מ והב"ש), וגם אם הלכה כראב"ד-רא"ש-שו"ע, סו"ס גם לדעתם היא בעיא דלא אפשיטא בגמ'; ואם כן הוי ספק ספיקא, ולתוד"ה "אי למיתב"י<sup>67</sup> וכן לתוד"ה "וניחושי"י<sup>68</sup>, הרי מועיל ס"ס להוציא ממון. ומבין הב"ש<sup>69</sup> שזה בלא כל סיוע (ולא כפנ"י שהעמיד את דברי התוס' דווקא היכא שיש גם ברי ושמא, ולא כש"ש שמוקים לדברי התוס' דווקא בכתובה שהיא תנאי ב"ד וכנקיט שטרא בדיה<sup>70</sup>, ולא כש"ך ב"תקפו כהן" שמצמצם את דברי התוס' רק להיכא שיש תרתי דסתרי בין ממון לאיסור); וגם אם נימא כפנ"י והש"ש והש"ך, סו"ס הכא כבר אינו להוציא אלא להחזיק את המזונות שתפסה. ואף לרמב"ן בכתובות י"ב ולסיעתו<sup>71</sup>, שלא אמרינן ס"ס להוציא ממון, מ"מ להחזיק בתפיסה אולי אמרינן.

ב. בעניין מה שכתב האו"ש בדעת הרמב"ם שתפיסה לא מועילה בספק תקנה, יש לומר שזהו דווקא בתיקו, כנידון גמרתנו, או בבעיא דלא איפשיטא; אבל היכא דהוי פלוגתא דרבוותא-אמוראים או ראשונים, אולי תועיל, שכן הש"ך בספרו "תקפו כהן" האריך לבאר עניין מה שארבעים פוסקים סוברים שתפיסה מועילה בספיקא דדינא בפלוגתא דרבוותא, ולעומת זאת בתיקו או בבעיא דלא איפשיטא, רק עשרה פוסקים סוברים שתועיל תפיסה, וכתב שלושה חילוקים בדבר, ואין כאן מקום להאריך. אבל בנידון דידן, דהיינו בנישאה הארוסה, הרי לדברינו היא מחלוקת: רש"י והר"ן סוברים שמגיעים לבת מזונות, מול הראב"ד והרא"ש הסוברים דהיא בעיא דלא אפשיטא, דהיינו פלוגתא דרבוותא, ואם כן יש לומר שתועיל תפיסה בספק תקנה, בפרט שכאמור אף לראב"ד ולרא"ש אין הדבר החלטי שאין מגיעים לה מזונות, אלא היא גופא בבעיא דעלתה בתיקו.

אמנם יש לשוב ולסייג דברינו קמעא, שכן מה שנקטנו בפשיטות שלרש"י ולר"ן בנישאה פשיטא שמגיעים לבת מזונות, אינו הכרחי (אם כי מסתבר). ועכ"פ אף אם נימא שיש לנו ספק בדעת רש"י והר"ן בנידון שנישאה, עדיין יש לחזק קצת פסיקת רי"ו, שאין מוציאין מבת שתפסה בציור שנישאה האם, כיון שאפשר שלרש"י ולר"ן אין כאן כל ספק.

<sup>65</sup> סוף סעי' י"ב.

<sup>66</sup> עיי' ש"ך.

<sup>67</sup> כתובות דף ג':

<sup>68</sup> שם דף י"ב.

<sup>69</sup> אה"ע סי' ע"ז סוס"ק י"ז, וסי' נ"ב-נ"ג ס"ק י"ג.

<sup>70</sup> עיי' ב"מ דף י"ז.

<sup>71</sup> כתובות דפים ט' וי"ב.

ולאידיך גיסא, בציור שלא נישאה, שראב"ד ולרא"ש פשיטא שאין לה מזונות, בזה מתחזקת דעת האו"ש שלא תועיל תפיסה, כיון שלסיעת ראשונים אחת ברור שלא מגיע לה, ורק לרש"י ולר"ן יש בכאן בעיא דלא אפשיטא.

ולהלכה בעניין ס"ס להוציא, נראה מדברי הבי"ש הנ"ל שתופס דברי התוס' להלכה וכצורתם הפשוטה, דהיינו שס"ס מהני להוציא ממון אף בלא סיוע כלשהוא, כגון ברי ושמא ושטר. ואם כן יש לפסוק בנידון דידן (ארוסה שילדה ונישאה), להוציא לכתחילה מזונות בתה בלא צורך בתפיסה. אבל כבר כתב הפת"ת<sup>72</sup> שהפוסקים לא נקטו כן להלכה, ובפרט שאף בשיטת התוס' יש אומרים שס"ס לחודיה לא מהני להוציא, כנ"ל.

---

<sup>72</sup> סי' נ"ג ס"ק ז'.